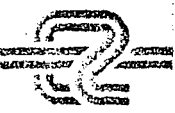

9182102

SL II: 71

Ministerie van Economische Zaken

De heer Voorzitter van de
Tweede Kamer der Staten-Generaal,
Binnenhof 1a,
2513 AA 's-GRAVENHAGE.

19. APR. 1985

BEB/DMZ/AIUZ
185/VI/982

Gravenhage,
en ~~XXXXXX~~
Kenmerk
kiesnr. (070)
Gebouw
Aanwerp

motie van de heer De Waart in het Kamerdebat betreffende
de Overeenkomst inzake economische en technische samen-
werking tussen het Koninkrijk der Nederlanden en de
Republiek Irak

In bovengenoemd Kamerdebat heb ik toegezegd mijn
mening omtrent de door de heer De Waart voorgestelde
motie schriftelijk aan de Kamer ter kennis te brengen.
In verband hiermede deel ik U het volgende mede.

In de bijlage van het Uitvoerbesluit strategische
goederen 1963 zijn onder meer de militaire goederen
vermeld, waarop het wapenexportbeleid van de regering
wordt toegepast.

Het systeem van controle op eventuele ongewenste
exporten is gebaseerd op dwingende overheidsvoor-
schriften welke betrekking hebben op goederen (en de
daaraan gerelateerde technologie) welke na ampel over-
leg gezien hun militaire karakter zijn opgenomen en
nauwkeurig zijn omschreven. Door dit systeem kunnen
zowel de doeleinden van het beleid alsook de eis van
rechtszekerheid optimaal recht worden gedaan. De toe-
passing van de bedoelde bijlage brengt mee, dat voor
alle daarop vermelde goederen een exportvergunning voor
elke bestemming (met uitzondering van de Benelux
Economische Unie) is vereist. Van geval tot geval
worden ten aanzien van militaire goederen de criteria
van het wapenexportbeleid toegepast. Een en ander bete-
kent, dat van een eenduidig - zij het afhankelijk van
het geval in kwestie genuanceerd - regime sprake is.

Slechts van de in de bijlage van het Uitvoerbe-
sluit opgenomen goederen kan worden aangenomen dat zij
primair voor oorlogsdoeleinden gebruikt worden.

- Verdergaande -

Bezuidenhout-
seweg 30
Laan van N.O.
Indie 123
Beatrixlaan 7
Postadres:
Postbus 20101
s-Gravenhage

Telefoon
(70) 798911

Telegramadres
ecza gv

Telex

Ministerie van Economische Zaken

11/8

Verdergaande exportverboden worden opgenomen in de wettelijke bepalingen zodra daaraan in dat licht behoefte bestaat en indien het mogelijk blijkt tot een duidelijke begrenzing te komen van wat er onder moet vallen. Er wordt voortdurend op toegezien of deze bepalingen bijstelling behoeven.

De motie lijkt verder te gaan dan het thans op grond van de vigerende wettelijke bepalingen gevolgde beleid zonder dat aan bovengenoemde criteria van doelmatigheid en rechtszekerheid wordt voldaan.

Om die reden moet ik aanvaarding van de motie ontraden.

DE STAATSSECRETARIS VAN ECONOMISCHE ZAKEN,

w.g. (Mr. F. Bolkestein)

Ministerie van Economische Zaken

Classificatie
Medeparaaf en datum

13/3
99072/19/14
18/4/85

Concipiant
datum
Visie

mr. Weiss/dk
18 april 1985

1 12 3
2 4 4

173
19/4

24/4/85
mr. Weiss/30/252
Krouwel/30/232

AANTEKENING VOOR DE HEER
STAATSSECRETARIS MR. F. BOLKESTEIN

~~Spittel~~ /30/234

A764

Bur. S.G.
Ontv. 19/4

M2

Spreek!

19. APR. 1985

BEB/DMZ/AIUZ
185/VI/982

Ingevolge Uw toezegging
dient de brief voor dinsdag a.o.
bij de Kamer te zijn.

Motie de Waart

Bijgaand doe ik U het concept toekomen voor de door U in het Kamerdebat toegezegde schriftelijke verklaring. Deze is geheel in lijn met de door U in de Kamer gegeven eerste reactie op de voorgestelde motie, ~~aangezien~~ conform het door U later nog opgemerkte.

Buiten het wettelijk kader is het m.i. niet mogelijk verdere stappen te doen.

Activiteiten in het EPS-waarvan ook moeilijk is voor te stellen dat zij tot reëel resultaat zouden kunnen leiden - zouden primair liggen op het terrein van de Minister van Buitenlandse Zaken. Ik heb dit punt dan ook in de concept-brief niet aange-roerd.

van DE DIRECTEUR-GENERAAL VAN DE
BUITENLANDSE ECONOMISCHE BETREKKINGEN

Paraaf en datum

1	2	3	4	5	6
Getypt 19/4	Gecoll.	Verzonden 19 APR 1985	Mede-afdoening van agent no.	Rappel	

Aan de Heer Voorzitter van de
Tweede Kamer der Staten-Generaal

onderwerp: motie van de Heer de Waart in het Kamerdebat
betreffende de Overeenkomst in zake economische
en technische samenwerking tussen het Koninkrijk
der Nederlanden en de Republiek Irak.

In bovengenoemd Kamerdebat heb ik toegezegd mijn mening
omtrent de door de Heer de Waart voorgestelde motie schriftte-
lijk aan de Kamer ter kennis te brengen. In verband hiermede
deel ik U het volgende mede:

In de bijlage van het Uitvoerbesluit strategische goe-
deren 1963 zijn onder meer de militaire goederen vermeld,
waarop het wapenexportbeleid van de Regering wordt toegepast.

Het systeem van controle op ev. ongewenste exporten
is gebaseerd op dwingende overheidsvoorschriften welke be-
trekking hebben op goederen (en de daaraan gerelateerde
technologie) welke na rampel overleg gezien hun militaire
karakter zijn opgenomen en nauwkeurig zijn omschreven.
Door dit systeem kunnen zowel de doeleinden van het beleid
als ook de eis van rechtszekerheid optimaal recht worden
gedaan. De toepassing van de bedoelde bijlage brengt mee,
dat voor alle daarop vermelde goederen een exportvergunning
voor elke bestemming/Is vereist. Van geval tot geval worden
ten aanzien van militaire goederen de criteria van het
wapenexportbeleid toegepast. Een en ander betekent, dat van een
eenduidig - zij het afhankelijk van het geval in kwestie ge-
nuanceerd - regime sprake is.

(m.u.v. de
BLEU)

Handwritten note: Er worden...

Slechts van de in de bijlage van het Uitvoerbesluit
opgenomen goederen kan worden aangenomen dat zij primair
voor oorlogsdoeleinden gebruikt worden. Verdergaande
exportverboden worden opgenomen in de wettelijke bepalingen
zodra daaraan in dat licht behoefte bestaat en indien het
mogelijk blijkt tot een duidelijke begrenzing te komen van
wat er onder moet vallen. Er wordt voortdurend op toege-
zien of deze bepalingen bijstelling behoeven.

Handwritten: RB 19/4

Handwritten: M 19/4

... de motie ... lijkt
verder te gaan dan het thans op grond van de vigerende
wettelijke bepalingen gevolgde beleid zonder dat aan boven-
genoemde criteria van doelmatigheid en rechtszekerheid wordt
voldaan

Om die reden moet ik aanvaarding van de motie ontraden.

Handwritten: 10/10/4

DE STAATSSECRETARIS VOOR
ECONOMISCHE ZAKEN

F.B. 19/14

(MR. F. Bolkestein)

Paraaf en datum

1

2

3

4

5

6

-1.9 (1-43x4).07.51

SL II: 78

Ministerie van Economische Zaken

De heer Voorzitter van de
Tweede Kamer der Staten-Generaal,
Binnenhof 1a,
2513 AA 's-GRAVENHAGE.

19. APR. 1985

BEB/DMZ/AIUZ
185/VI/982

motie van de heer De Waart in het Kamerdebat betreffende
de Overeenkomst inzake economische en technische samen-
werking tussen het Koninkrijk der Nederlanden en de
Republiek Irak

In bovengenoemd Kamerdebat heb ik toegezegd mijn
mening omtrent de door de heer De Waart voorgestelde
motie schriftelijk aan de Kamer ter kennis te brengen.
In verband hiermede deel ik U het volgende mede.

In de bijlage van het Uitvoerbepsluit strategische
goederen 1963 zijn onder meer de militaire goederen
vermeld, waarop het wapenexportbeleid van de regering
wordt toegepast.

Het systeem van controle op eventuele ongewenste
exporten is gebaseerd op dwingende overheidsvoor-
schriften welke betrekking hebben op goederen (en de
daaraan gerelateerde technologie) welke na ampel over-
leg gezien hun militaire karakter zijn opgenomen en
nauwkeurig zijn omschreven. Door dit systeem kunnen
zowel de doeleinden van het beleid alsook de eis van
rechtszekerheid optimaal recht worden gedaan. De toe-
passing van de bedoelde bijlage brengt mee, dat voor
alle daarop vermelde goederen een exportvergunning voor
elke bestemming (met uitzondering van de Benelux
Economische Unie) is vereist. Van geval tot geval
worden ten aanzien van militaire goederen de criteria
van het wapenexportbeleid toegepast. Een en ander bete-
kent, dat van een eenduidig - zij het afhankelijk van
het geval in kwestie genuanceerd - regime sprake is.

Slechts van de in de bijlage van het Uitvoerbe-
sluit opgenomen goederen kan worden aangenomen dat zij
primair voor oorlogsdoeleinden gebruikt worden.

- Verdergaande -

Gravenhage,
an XXXXX
Kenmerk
kiesnr. (070)
bouw

Marwerp

Bezuidenhout-
seweg 30
Laan van NO
Indie 123
Beatrijkslaan 7

Postadres:
Postbus 20101
's-Gravenhage

Telefoon
(70) 798911

Telegramadres
ecza gv

Ministerie van Economische Zaken

Verdergaande exportverboden worden opgenomen in de wettelijke bepalingen zodra daaraan in dat licht behoefte bestaat en indien het mogelijk blijkt tot een duidelijke begrenzing te komen van wat er onder moet vallen. Er wordt voortdurend op toegezien of deze bepalingen bijstelling behoeven.

De motie lijkt verder te gaan dan het thans op grond van de vigerende wettelijke bepalingen gevolgde beleid zonder dat aan bovengenoemde criteria van doelmatigheid en rechtszekerheid wordt voldaan.

Om die reden moet ik aanvaarding van de motie ontraden.

DE STAATSSECRETARIS VAN ECONOMISCHE ZAKEN,

w.g. (Mr. F. Bolkestein)

18.297 (R 1250) Overeenkomst inzake economische en technische samenwerking tussen het Koninkrijk der Nederlanden en de Republiek Irak.

SL II: 79

1029
MOTIE van het lid De Waart

Voorgelezen 16 april 1985

De Kamer,

overwegende, dat Irak en Iran in een oorlog verwickeld zijn die reeds meer dan 1 miljoen doden en gewonden heeft gevergd en waarin o.a. chemische wapens zijn gebruikt;

overwegende, dat de toepassing van het Uitvoerbesluit Strategische Goederen niet altijd kan verhinderen dat goederen en kennis die direct voor oorlogsdoeleinden kunnen worden gebruikt, aan de oorlogvoerende landen worden geleverd;

verzoekt de regering, om aanvullend aan de reeds bestaande regelingen, ook verder alles in het werk te stellen om de uitvoer van goederen en kennis die direct voor oorlogsdoeleinden kunnen worden gebruikt, onmogelijk te maken,

De Waart

[Het standpunt van de regering is, dat deze betrokkenheid blijkt uit de uitvoer van goederen die op een lijst staan van niet uit te voeren goederen. Van deze betrokkenheid is op dit ogenblik nog niets gebleken. Er is geen ^(kwestie) ~~waarschijnlijk~~ van dat wij, zoals mevrouw Beckers stelde, een soort van theoretisch evenwicht nastreven door ^{de} ene partij munitie ~~te laten leveren~~ en aan de andere kant onderdelen voor mosterdgas te laten leveren. Integendeel, de regering probeert zo goed mogelijk de uitvoer van dergelijke onderdelen tegen te gaan en ook de uitvoer van andere materialen of produkten die op de lijst staan, te verhinderen.

Mevrouw *V Beckers-de Bruijn (PPR): Het gaat juist om produkten die niet op de lijst staan. U omhelst dus in feite de motie-De Waart.

Staatssecretaris *V Bolkestein: De motie van de heer De Waart is moeilijk te interpreteren. De woorden "die direct voor oorlogsdoeleinden kunnen worden gebruikt" zijn aan een veelheid van interpretaties onderhevig. De regering heeft aan het woord "direct" een interpretatie gegeven in het aanhangsel op de In- en uitvoerwet. Ook andere goederen kunnen worden gebruikt voor oorlogsdoeleinden, zoals tarwe voor het brood van

de soldaten. Het gaat erom waar men een grens trekt.

De heer *V De Waart (PvdA): Daarom staat in de motie het woord "direct". Als dit er niet had gestaan, kon ook tarwe voor het brood van de soldaten eronder vallen. Dit is echter niet bedoeld. In mijn motie gaat het om wapens en dingen die onmiddellijk als wapens kunnen worden gebruikt, maar niet formeel onder de In- en uitvoerwet en ~~de wet~~ ^{dat uitvoerbesluit} strategische goederen vallen. Dat deze er zijn, blijkt uit een groot aantal berichten.

Staatssecretaris *V Bolkestein: De uitvoer van wapens is verboden. Als de heer De Waart spreekt van goederen die onmiddellijk kunnen worden gebruikt voor de fabricage van wapens, vraag ik mij af wat "onmiddellijk" betekent. Als er een duidelijk verband is tussen deze goederen en de fabricage van wapens, lijkt het mij dat zij voorkomen op de lijst van verboden goederen. Voor zover zij niet op de lijst voorkomen, moet ik aannemen dat er geen onmiddellijk verband bestaat.

De heer *V De Waart (PvdA): Op grond van bepaalde gegevens kunnen wij concluderen dat het gaat om zaken die direct voor de oorlog worden gebruikt. Ik heb in tweede ter-

mijn geprobeerd dit aan te tonen. Uit de verhouding waarin materialen worden aangeschaft in de oorlogseconomie die Irak en Iran hebben, kan men opmaken dat zij slechts voor oorlogvoering worden gebruikt. Mijn motie geeft hiervoor bewust beleidsvrijheid aan de regering, in de overtuiging dat deze wordt gebruikt om dit soort materialen niet te laten uitvoeren.

Staatssecretaris *V Bolkestein: Ik vrees dat het debat een theoretische wending neemt, die niet dienstig is. Misschien zijn de heer De Waart en ik het over deze zaak eigenlijk met elkaar eens. Voor zover het gaat om, zoals de heer De Waart zei, materialen, onderdelen en produkten die voor geen ander doeleinde kunnen worden gebruikt dan de fabricage van wapens of andere strijdmiddelen, ben ik het met hem eens. Ik vermoed dat dergelijke goederen op de lijst van verboden goederen staan. Als de heer De Waart een dergelijke restrictieve uitleg geeft aan het woord "direct" of "onmiddellijk", bestaat er geen verschil tussen onze meningen.

De laatste vraag van mevrouw Beckers betrof de mede-ondertekening door de minister voor Ontwikkelingssamenwerking. Ik herhaal dat wij streven naar een zuinig gebruik van handteke-

Ik denk niet dat mevrouw Beckers dit wil.

ΔMV Ik kom thans tot het betoog van de heer De Waart, waarin hij het interessante onderscheid aanbrengt tussen "inputrealisme" en "outputrealisme". Ik geloof dat een discussie over deze begrippen ons ver zou kunnen voeren. Ik vraag mij overigens af, of het begrip "inputrealisme" niet een contradictio in terminis is, in zoverre ^{dat} ~~als~~ het realisme mijns inziens juist bestaat in het verband tussen output en gevolgen in de werkelijkheid. De input die men in een bepaalde handeling stopt is op zich zelf uiteraard noodzakelijk en deze kan ook bijdragen aan de doelmatigheid van de output. Van die input kan echter niet worden gezegd dat het realistisch is, niet omdat het niet realistisch zou kunnen zijn, maar omdat het begrip er niet op past. Wellicht kunnen de heer De Waart en ik bij een andere gelegenheid over deze interessante ^{verder)} distincties van gedachten wisselen.

De heer De Waart heeft verder gesproken over het woord "direct". In het interruptiedebatje hebben wij ^{daarover} zoëven ook gehad. Ik denk dat voor zover en indien hij aan het

woord "direct" een restrictieve betekenis hecht, als zijnde uitsluitend bestemd voor oorlogshandelingen, ik met zijn motie kan meegaan. In het andere geval kan ik dit echter niet.

Ten slotte heeft de heer De Waart gezegd dat het toch niet zo moet zijn, dat de Nederlandse regering haar standpunt laat afhangen van de mening van anderen. Ik denk dat hierbij gerefereerd wordt aan het onderhoud dat ik in Bagdad had met de vice-minister-president, ten tijde van de bemoeienis van de heer Van der Stoel in New York met de befaamde resolutie. Ik kan de heer De Waart verzekeren, dat het tegendeel het geval is. Ik heb de Nederlandse positie kort en bondig toegelicht en verder voet bij stuk gehouden.

ΔMV De heer Van Rossum heeft gezegd dat hij geen behoefte had aan uitdrukkelijke goedkeuring. Ik verzeker hem, dat ik dit ook niet had.

De heer Van Rossum heeft gewezen op de noodzaak van uitwisseling van kennis. Ik ben dit met de geachte afge-

vaardigde eens. Natuurlijk kunnen landbouwprodukten worden gebruikt om het leger te voeden. De heer Van Rossum zal begrijpen dat de Nederlandse regering niet bij machte is om de uiteindelijke bestemming van pootaardappelen of soortgelijke produkten te controleren. Ik ben het met hem eens dat wij die uitwisseling van kennis moeten bevorderen. Indien de Kamer de overeenkomst goedkeurt, zal ik gaarne in de eerstvolgende bijeenkomst van de gemengde commissie die op ministerieel niveau zal worden voorgezeten, de aandacht op deze noodzaak vestigen.

Ten aanzijn van de vraag van de heer Van Rossum inzake de dienstenbelans, zal de geachte afgevaardigde mij willen toestaan dat ik de Kamer hierover schriftelijk informeer.

De heer Van Weezel, mijnheer de Voorzitter, vraagt mij, op enigszins retorische wijze, of men wel neutraal kan zijn, als men wapens levert. Mijn antwoord op deze vraag is: neen. Ik denk dat men zelfs niet neutraal is, als men gelijke hoeveelheden van gelijke wapens aan beide kanten levert. Ik

denk hierbij aan de bekende kwestie van de kanonneerboden.

Vervolgens heeft de heer Van Weezel gevraagd, of ik de mening van de heer Dekker onderschrijf, dat de normen die de regering hanteert ter zake van de wapenuitvoer, stringenter zijn dan de normen die zijn onderneming hanteert.

Aannemende dat de heer Dekker correct geciteerd is, kan ik alleen maar kennis nemen van zijn opvatting. Als hij dit zegt, zal hij mijns inziens wel gelijk hebben. Ik ken de normen van Philips niet en ik moet dus afgaan op hetgeen de heer Dekker heeft medegedeeld.

Voorts vraagt de heer Van Weezel of ik de criteria van de ontwapeningsnota ook tot de mijne maak. Mijn antwoord daarop is bevestigend. Natuurlijk zijn de criteria niet alleenzaligmakend. Daarin heeft de heer Van Weezel gelijk. Ik denk dat hij, sprekende over gewapende conflicten, een onderscheid moet maken tussen NAVO-landen en niet-NAVO-landen. De heer Van Weezel weet dat volgens het NAVO-verdrag een aanval op één gelijk staat aan een aanval op allen.

Ik denk dat een wapenleverantie dan in een geheel ander daglicht komt te staan dan bij een conflict waarbij niet-NAVO-landen zijn betrokken. Het geval dat hij noemt, is theoretisch. Ik denk dat het zeker voor een staatssecretaris belast met de buitenlandse handel niet nodig is om zich in speculaties te begeven.

Tot slot is nog gevraagd waarom het in dit geval juist om olie uit Irak ging. Ik denk dat dit dienstig werd geoordeeld door de onderneming die zich bezighoudt met het importeren van olie, hetzij om prijs-, hetzij om kwaliteitsoverwegingen.

De heer *V Gualthérie van Weezel (CDA):

ΔMV Ik heb van de staatssecretaris begrepen dat hij de motie die door de heer De Waart is ingediend, tot de zijne maakt. Maar het is mij niet helemaal duidelijk op welke punten hij een lichte aarzeling had. Ik ben het met hem eens dat de motie niet geheel duidelijk is, omdat in feite alles direct voor oorlogsdoeleinden kan worden aangewend. Omdat de motie toch in dit Huis in stemming komt, hoor ik graag eerst nog van de heer De Waart wat hij onder "alles" verstaat. Verstaat hij daaronder hetgeen ik naar voren bracht, namelijk dat het naar mijn oordeel ook in het kader van de EPS aan de orde zou moeten worden gesteld? Wil hij dat de staatssecretaris een brief aan de Nederlandse bedrijven zendt? Kortom, wat moet ik mij bij dat "alles" voorstellen?

De heer *V De Waart (PvdA): Ik dacht bij "alles" in de eerste plaats aan exportverboden.

De heer *V Guathérie van Weezel (CDA): Dit luistert vrij nauw. Wij hebben al de regeling die in de ontwapeningsnota vervat is. Binnenkort vindt weer het geheime, vertrouwelijke overleg met de minister van Buitenlandse Zaken plaats waarin ik deze zaak ook aan de orde zal stellen. Ik wil liever geen regeling sui generis treffen en vraag mij dus af wat in dit verband met "alles" wordt bedoeld. Dit is erg belangrijk om in de toekomst niet in de problemen te geraken.

Staatssecretaris *V Bolkestein: De motie van de heer De Waart is moeilijk te interpreteren. Ik weet niet welk voorstel de voorzitter denkt te doen met betrekking tot de stemming, maar ik zou graag in de gelegenheid zijn om mijn mening hierover schriftelijk aan de Kamer ter kennis te brengen. Dit te meer, omdat in het bijzonder de tweede overweging consequenties heeft die ik aan een nadere analyse zou willen onderwerpen.

De *V Voorzitter: Kan dat voor dinsdag aanstaande?

Staatssecretaris *V Bolkestein: Dat kan zonder twijfel voor dinsdag aanstaande.

De heer *V Gualthérie van Weezel (CDA):

ΔMV Mijn vraag aan de indiener van de motie is nog niet beantwoord -- dit dus los van het oordeel van de staatssecretaris -- (NAMELIJK) wat hij onder "alles" verstaat.

De *V Voorzitter: Dat kan wellicht aan de hand van de brief van de staatssecretaris nader worden geconcretiseerd.

De heer *V Gualthérie van Weezel (CDA):

Ik vind dat ik het recht heb aan een collega te vragen wat hij met een bepaalde formulering in een motie bedoelt.

De *V Voorzitter: Natuurlijk, dat recht heeft u. Maar het leek mij een praktische oplossing de brief van de staatssecretaris af te wachten.

De heer *V De Waart (PvdA): Ik wil het best proberen toe te lichten. De heer Gualthérie van Weezel heeft met name gewezen op de aan deze kwestie verbonden internationale aspecten. Zijn opmerkingen waren mij uit het hart gegrepen. Als hij voorstelt zijn opmerkingen onder het woord "alles" te laten vallen, ben ik zeker bereid daarmee akkoord te ~~zijn~~. Dat is het punt niet. Ik bedoelde inderdaad "alles", maar ik heb toen met name in beperkte zin aan exportverboden gedacht. Maar wij zouden daar zeker ook initiatieven in het kader van de EPS bij kunnen betrekken.

NS

Staatssecretaris *V Bolkestein: ΔMV Ik

dank de leden voor de opmerkingen die zij hebben gemaakt en de vragen die zij hebben gesteld.

In reactie op een opmerking van de heer Van Rossum erken ik dat het niet alleen een kwestie is van dualisme, maar ~~dat het~~ vooral ook een kwestie van realisme. Dit zal hem niet verbazen, komende uit mijn mond. Ik wil dit woord "realisme" graag als leidraad gebruiken bij deze beschouwing, omdat dit woord bij uitstek behoort te passen op het beleid van de Nederlandse regering inzake het Midden-Oosten in het algemeen en ^{inzake} het conflict tussen Iran en Irak in het bijzonder. Laat ik vooropstellen dat de Nederlandse regering er geen enkele twijfel over heeft laten bestaan dat zij, evenals de andere lidstaten van de Europese Gemeenschap, de daar nu reeds meer dan vier jaar durende oorlog diep betoert. Zoals door verschillende leden is opgemerkt, heeft de Nederlandse regering getracht mee te werken aan de indiening van een resolutie in de Veiligheidsraad, door middel waarvan werd aangestuurd op een beëindiging van dat conflict.

Het trof zo dat ik ^{zelf} tijdens de behandeling van deze resolutie in de Veiligheidsraad -- waarbij onze landgenoot de heer Van der Stoel een prominente rol heeft vervuld -- aanwezig was in Bagdad, waar ik mijn handtekening heb gezet onder de overeenkomst die wij vandaag bespreken. Ik kan u uit eerste

hand mededelen dat mij toen het verwijt van partijdigheid in dat conflict heeft getroffen, van de kant van Iran^k Dit maakt eens te meer duidelijk hoe buitengewoon voorzichtig men moet opereren, ook al is er een resolutie ingediend die men bij correcte beoordeling toch niet partijdig kan noemen. Een neutrale houding blijft geboden en dit is ook de houding die Nederland in dit conflict heeft ingenomen.

Nu kan men ten aanzien van de neutraliteit twee standpunten hanteren. Het ene standpunt is tijdens deze gedachtenwisseling door de heer De Waart naar voren gebracht. Dit is ook het standpunt van de Nederlandse regering. Het andere standpunt, waaraan men een zekere consequente houding niet zou kunnen ontzeggen, is door de heer Van der Spek verwoord. De heer Van der Spek zei dat de wereldgemeenschap het zou moeten laten aankomen op een embargo van oorlogvoerende staten, omdat dat de zekerste wijze is om de oorlog tot een einde te brengen. Deze consequente houding kenmerkt wel vaker het standpunt van de heer Van der Spek en zijn partij. Het is echter geen realistische houding. En dat was nu juist het woord dat de heer Van Rossum in dit verband gebruikte. De heer Van der Spek stelde dat Nederland hekkesluis van de tien Europese staten is samen met Luxemburg, nu alleen Nederland en Luxemburg nog geen gouvernementeel kader hebben om de economische en technische samenwerking tussen het eigen land en Iran te laten plaats-

vinden. Dit is niet realistisch, omdat het in de praktijk niet te verwerkelyken zal zijn. Een dergelyk embargo ligt niet binnen handbereik. Politiek gezien heeft het weinig zin om te streven naar iets waarvan men op voorhand weet dat het onmogelyk is.

Dat zo zijnde, is er mijns inziens geen ander beleid denkbaar dan het beleid waarover de heer De Waart sprak.

Hij citeerde daarbij de zin dat neutraliteit normale economische verhoudingen betekent, zowel met het ene land als met het andere land, natuurlijk met uitzondering van de uitvoer van militair materieel en van stoffen die kunnen dienen ter vervaardiging van bij voorbeeld gifgassen of ander oorlogsmaterieel.

Ik houd vast aan de omschrijving van neutraliteit als het onderhouden van normale economische verhoudingen. Het akkoord dat nu onderwerp van discussie is, is ook een onderdeel van normale economische verhoudingen tussen Nederland en Irak. De leden weten dat wij een dergelijk kaderakkoord hebben gesloten met andere landen in de regio. Het is dus een normaal akkoord. Een zelfde akkoord is in 1970 aan Iran voorgesteld. ^{MEN} Het is nooit tot een daadwerkelijk akkoord gekomen, maar er is wel over gesproken. Dat akkoord was identiek aan het akkoord dat nu ^{het} onderwerp van discussie vormt. Er is dus niets abnormaals aan het akkoord. Het past in de normale economische verhoudingen en in het kader waarbinnen bepaalde uitwisseling van informatie, goederen en kennis plaats kan vinden.

De regering schendt in geen dele de neutraliteit ~~die zij betracht in haar ver-~~

houding met Irak en Iran door dit akkoord voor te stellen.

Een soortgelijke opmerking wil ik maken over de toestand van de mensenrechten in beide landen. Die toestand is vele malen beschreven in dag- en weekbladen. Wij zijn allen op de hoogte van die toestand. Het heeft weinig zin daarover verder uit te wijden. Ik herhaal wat ik heb gezegd over het verband tussen deze overeenkomst en de oorlogstoestand: het sluiten van deze overeenkomst betekent niet dat de Nederlandse regering geen aandacht zou hebben voor de toestand van de mensenrechten in een van beide landen. Het niet sluiten van het akkoord dat reeds door een meerderheid van de staten van de Europese Gemeenschap is gesloten, draagt niet bij tot verbetering van de toestand van de mensenrechten in het ene of het andere land. Uit het sluiten van deze overeenkomst kan geen gevolgtrekking worden gemaakt over het Nederlandse beleid betreffende de situatie van de mensenrechten in de landen waarover wij nu spreken.

De heer De Waart is tamelijk uitvoerig ingegaan op de goederen die gebruikt kunnen worden voor oorlogsdoeleinden. Hij heeft gezegd dat het goederen betreft die direct voor

oorlogsdoeleinden gebruikt zouden kunnen worden. De moeilijkheid schuilt in het woord "direct". Ik noem het voorbeeld van gifgassen. Zoals bekend, heeft Nederland thans elf voorlopers van gifgassen die aldaar gebruikt zouden zijn, opgenomen in de lijst van strategische goederen. Een substantie die niet voorkomt op die lijst van elf voorlopers is isopropylalcohol. Deze stof wordt gebruikt bij de vervaardiging van een bepaald soort gifgas. Het is echter een normale chemische substantie, die in tal van chemische processen gebruikt wordt. Het is dus weliswaar een noodzakelijke stof, maar in geen deele een stof die voldoende is om een dergelijk gifgas te vervaardigen. Het is dus geen substantie waarvan gezegd kan worden dat zij direct van toepassing is ^{op} ~~voor~~ oorlogsdoeleinden.

het is buitengewoon moeilijk om de lijn te trekken tussen werkelijk essentiële goederen en goederen die weliswaar nodig ~~zijn~~, maar niet noodzakelijk ^{zijn} voor de vervaardiging van strategische goederen.

De heer Van Rossum heeft erop gewezen dat het aanhangsel bij de In- en Uitvoerwet buitengewoon omvangrijk is. Ik beaam dit graag. De heer De Waart heeft zelf gezegd dat een lijst arbitrair is. Hij wil de regering ook een zekere beleidsruimte geven. Wij interpreteren het noodzakelijke beleid zo nauwgezet mogelijk door middel van het aanhangsel. Wij proberen daaraan zo nauwgezet mogelijk de hand te houden. Het is niet realistisch om deze lijsten zo ver uit te breiden dat er van alles en nog wat onder valt. Indien de heer De Waart niet oppast, komt hij in strijd met zijn eigen stelling, dat neutraliteit verlangt dat er zo normaal mogelijke economische verhoudingen met beide landen worden onderhouden.

ΔMV Mevrouw Beckers wil dat de Nederlandse regering de brand zal blussen, de slachtoffers uit de brand zal halen.

De regering zou dat uiteraard graag doen. Het is echter niet gemakkelijk te verwerkelijken. Als mevrouw Beckers suggesties heeft, zou ik die graag horen. Wij doen wat wij kunnen.

Wij hebben een resolutie ingediend in de Veiligheidsraad en zijn bereid ons aan te sluiten bij elk zinnig initiatief, mits de neutraliteit gehandhaafd wordt.

In hoeverre heeft de regering de oorlog betrokken in de overwegingen? Dit is natuurlijk een belangrijke factor bij de ondertekening geweest. Op dat moment was de oorlog volop aan de gang. Ik vermag echter niet in te zien waarom het voortduren van de oorlog de totstandkoming van de ratificatie van deze overeenkomst zou behoren te frustreren.

Wat de ondertekening betreft, heeft mevrouw Beckers verwezen naar het akkoord dat met India is gesloten. De Nederlandse verhouding met India in het kader van de ontwikkelingssamenwerking is totaal anders dan de verhouding met Irak in dat kader. Om die reden heeft mevrouw Schoo het akkoord met India ondertekend. Bij dit akkoord is dit niet nodig. De regering streeft naar een zo zuinig mogelijke

ondertekening van regeringsstukken. Per slot van rekening is er eenheid van regeringsbeleid. Eén handtekening is dus voldoende. De handtekening van mevrouw Schoo zou de strekking van de overeenkomst op generlei wijze veranderen.

De heer De Waart heeft gevraagd welke stappen op het terrein van economische en technische samenwerking zijn gezet tussen oktober 1983 en nu. Normale economische contracten zijn in die tijd gesloten. Stappen van regering tot regering, vallende onder dit nog te ratificeren akkoord, zijn niet genomen.

De heren De Waart en Van der Spek kan ik meedelen dat de schadecijfers betreffende Irak over de jaren 1980 tot en met 1982 nihil zijn en dat zij zich voor 1983 en 1984 beperken tot enkele miljoenen guldens per jaar. Men kan dus zeggen dat Nederland de beoordelingsfout van enkele andere Europese staten, die ettelijke miljoenen in Irak hebben uitstaan, ^{heeft} weten te vermijden.

De kredietverzekering is aan termijnen gebonden. Transacties met Irak die een termijn van twee jaar, inclusief de fabricageperiode, te boven gaan zijn niet voor verzekering vatbaar.

De heer De Waart heeft vervolgens gevraagd naar activiteiten van de Nederlandse overheid op het stuk van de uitwisseling van technische kennis. In het bijzonder heeft hij gevraagd naar activiteiten van het ministerie van Defensie. Die activiteiten zijn er niet. Er is nog geen invulling gegeven aan dit akkoord, om de eenvoudige reden dat het niet is geratificeerd. Ik ben ook niet bekend met enigerlei voornemen van de minister van Defensie om een activiteit in die richting te ontplooien.

De heer Van der Spek heeft gevraagd, of het economisch beleid ten aanzien van Irak gelijk is aan dat ten aanzien van Iran. Ik kan daarop bevestigend antwoorden, zij het dat het kredietverzekeringsbeleid altijd plaatsvindt op grond van de

list?
↓
ja.

eigen beoordeling van de NCM en de andere instanties die eraan te pas komen. Die beoordeling kan van maand tot maand en van geval tot geval variëren. Dat is echter een kwestie die de NCM in eerste instantie regardeert.

Strikt logisch redenerend kan men juistheid aan de uitspraak van de heer Van der Spek dat alle handelingen met de buitenwereld een oorlogsbevestigend karakter hebben, niet ont-kennen. Het is echter weinig realistisch, ^{te proberen} dat standpunt in ^{n/}praktijk te brengen.

De heer Gualthérie van Weezel heeft verwezen naar de relaties met Irak, die in 1977 een dieptepunt hadden bereikt. Ik geloof dat de relaties met Irak op dit ogenblik zo goed kunnen zijn als maar mogelijk is, gezien de toestand ter plaatse.

Dezelfde geachte afgevaardigde heeft verder gevraagd naar de uitvoer van wapens en gifgas door andere staten van de Europese Gemeenschap. Hij heeft mij reeds het antwoord in de mond gelegd dat minister Van den Broek heeft gegeven. Het is inderdaad een autonoom beleid. De pogingen die Nederland zou aanwenden om zich daarin te mengen zouden zonder enige aarzeling ~~na~~ onmiddellijk van de hand worden gewezen. Wel is overleg gevoerd over de kwestie van de voorlopers die nodig zijn voor het produceren van gifgas. Zoals de heer Gualthérie van Weezel naar ik aanneem weet heeft Nederland het meest stringen-

te uitvoerbeperkende beleid in de EG ten aanzien van de voorlopers van de gifgasproduktie.

De geachte afgevaardigde heeft verder gevraagd waarom de invoer uit Irak is toegenomen van olie. Dat is in eerste instantie een aangelegenheid van de oliemaatschappijen die in dit land de olievoorziening voor hun rekening nemen.

Het ligt voor de hand dat de opvoering van de capaciteit van de oliepijpleiding door Turkije van 700.000 naar ongeveer één miljoen vaten per dag daarvan één reden is. Een tweede reden is de toename van het wegtransport van olie door Jordanië.

Ik was al bevreesd dat de heer Van Rossum de kleine tikfout in het staatje over de olie zou opmerken. De invoer van de industrie is ^{inderdaad} 364,8 en niet 346,8.

De heer Van Weezel vraagt of het niet een risico is om zoveel olie te betrekken uit een land dat zich in oorlog bevindt. Het ligt op het terrein van de oliemaatschappijen daarover een exacte uitspraak te doen, maar het lijkt mij dat bij de huidige ontspannen oliemarkt, waarbij olie te kust en te keur te koop is, niet van een dergelijk risico gesproken kan worden.

Ik heb al gezegd dat realisme, het woord dat de heer Van Rossum gebruikte, de regering past bij de benadering van deze overeenkomst. Ik onderschrijf van ganser harte dat wij alles moeten richten op het beëindigen van die oorlog. Vervolgens is de heer Van Rossum ingegaan op het belang van de land-

bouw. Dat is inderdaad een heel belangrijk onderdeel van deze overeenkomst. Het is een van de redenen waarom Irak streeft naar een spoedige ratificatie van deze overeenkomst. Irak is een land met een uitgebreid landbouwareaal. Daar valt voor Nederland veel te doen.

De heer Van Rossum geeft de voorkeur aan de export van diensten, boven de export van landbouwprodukten. Dat zijn echter zaken die niet in de macht liggen van de Nederlandse regering. Wij sturen geen experts, althans, dat hebben wij in het verleden nog niet gedaan. Wij voeren ook geen landbouwprodukten uit. Dat is een zaak van particuliere ondernemingen. Ook de landbouwconsultants zijn particuliere ondernemingen. Er is ook helemaal niets tegen de export van landbouwprodukten. Natuurlijk is het beter iemand een hengel te geven en hem te leren vissen dan hem vis te geven. Dit is echter geen kwestie van geven, het gaat hier om normale commerciële transacties.

De heer Van Rossum merkt met enige spijt op dat er geen export van diensten vermeld staan. Ik wijs hem er echter op dat dit een goederenbalans is en geen dienstenbalans. Dit

betekent dus niet dat er geen diensten zijn uitgevoerd naar Irak. Het tegendeel is het geval. Een onderneming als NEDECO is nu reeds dertig jaar in Irak bezig. Ik moet eraan toevoegen dat zij daar met grote problemen heeft te maken, problemen die onder andere zijn terug te voeren tot de beperking van de kredietverzekering.

Staatssecretaris *V Bolkestein: ΔMV

Mevrouw Beckers verwijt de regering dat zij haar ogen sluit voor het conflict tussen Irak en Iran. Dat is niet waar.

Het bewijs voor mijn bewering is datgene wat de ambassadeur van Nederland in de Veiligheidsraad te berde heeft gebracht.

Wij hebben ons, zo actief als het maar kon, bemoeid met dat conflict. Wij hebben getracht te bemiddelen, maar wij zijn daarin niet geslaagd. Dat lag niet aan de heer Van der Stoel. Het is moeilijk in te zien wat Nederland verder kan doen, nadat zoveel anderen bemiddelingspogingen in het werk hebben gesteld. Hierbij valt onder andere te denken aan de organisatie van Islamitische landen. Wij sluiten dus onze ogen niet voor dit conflict. Het is niet duidelijk wat Nederland meer kan doen dan het gedaan heeft, waar anderen -- die zoveel beter dan Nederland zijn geplaatst -- ook een echec hebben geleden. Evenmin is het duidelijk dat uitstel van dit verdrag kan bijdragen aan een beëindiging van die oorlog.

De heer *V De Waart (PvdA): Ik ben het eens met de staatssecretaris: Nederland heeft veel gedaan.

heb stellen van
 Bij zo'n rethorische vraag als "wat kunnen wij nog meer doen", vraag ik mij af of er niet in internationaal verband, beginnend bij de EG, kan worden gekomen tot een beleid, dat ik in mijn motie voor Nederland heb voorgesteld. Goederen die direct van invloed zijn op de oorlogsvoering, dienen niet meer naar die landen te worden uitgevoerd.

Staatssecretaris *V Bolkestein: Wat Nederland betreft, gebeurt dit reeds. Ter zake van andere Europese staten, komen wij binnen ^{hun} ~~een~~ autonome beleid, ~~aan te~~.
 De heer Gualthérie van Weezel zei dit reeds. Waarom is dit beleid autonoom? Omdat die landen zulks als autonoom beschouwen.

De heer *V De Waart (PvdA): Realisme!

Staatssecretaris *V Bolkestein: Het is geen realisme; het zijn de feiten!

De heer *V Gualthérie van Weezel (CDA):

ΔMV Bij de crisis rond de Falkland ^{- eilanden} ~~de~~ ^{deed} zich de merkwaar-
 dige situatie voor dat de Engelsen ^e worden beschoten door
 raketten van Franse makelij. Op dat ogenblik stelde de Engelse
 vertegenwoordiger binnen de EPS aan de orde ^{het feit} dat Engeland het
 niet op prijs zou stellen indien één van de bondgenoten, één
 van de leden van de EG, tot levering van wapens zou overgaan
 aan partijen die bij de crisis betrokken ^{waren} zijn. ~~Met andere woor-~~
~~den~~ ^{dan} geldt niet meer een autonome beslissing van individuele
 staten. Nee? één lid doet een beroep op de partijen om geen
 wapens meer te leveren, in dit geval aan Argentinië. Ik kan
 mij voorstellen dat bij zo'n gigantisch conflict binnen de
 EG, Nederland of een ander land zich afvraagt wat de gedrags-
 lijn moet zijn ten aanzien van het leveren van wapens aan
 de twee conflicterende partijen. Ik meen dat dit een buiten-
 gewoon normale en legitieme vraag is. Wanneer het antwoord
 van de individuele leden dan is dat men zich met zijn eigen
 zaken moet bemoeien, dan herhaal ik dat ^{er} ~~dat~~ door de levering
 van wapens aan een land door een lidstaat ~~er~~ wel degelijk

conflicten en problemen kunnen ontstaan. Als men zich voorstelt dat Frankrijk vanaf morgen op grote schaal zou overgaan tot het leveren van wapens aan Iran, dan kan dit wel degelijk ook voor Nederland gevolgen hebben. Een dergelijk besluit is niet meer zo autonoom. Ik zou het volstrekt legitiem vinden als deze zaak -- evenals de Falkland-kwestie -- binnen de EPS zou worden besproken. Het gaat immers om een conflict waarvan wij dagelijks kunnen zien dat het escaleert en dat steeds meer mensenlevens kost. Ik begrijp het daarom niet helemaal.

Staatssecretaris *V Bolkestein: ΔMV

Ik had mij voorgenomen om de heer Gualthérie van Weezel aan het einde van mijn tweede termijn te beantwoorden, maar nu hij zo uitvoerig op deze materie ingaat, wil ik hem wijzen op het voor de hand liggende feit dat Groot Brit^tannië bij het Falkland-conflict partij was. ^{dit land -} Zij kon zich dus met meer recht wenden tot Europese lidstaten dan bij een conflict waar ~~het~~ ^{het} geen partij is. De ervaring van de Nederlandse regering is -- uitzonderingen daar gelaten, waaronder ~~ook~~ de Falkland-kwestie en de kwestie van de gifgassen -- dat andere Europese

lidstaten ~~de~~ de wapenleverantie beschouwen als
autonoom beleid. Als de heer De Waart dan meent dat erop aan-
gedrongen moet worden dat andere lidstaten hun wapenexport-
beleid inbrengen in het EPS of in een andere intergouvernemen-
tele discussie, dan kan ik hem antwoorden dat, hoewel dit
meer het terrein van de heer Van den Broek betreft dan het
mijne, ik daar met veel plezier met hem over zal spreken. Ik
heb echter het sterke vermoeden dat hij zal antwoorden dat
andere Europese lidstaten dit beschouwen als hun autonome
beleid.

Dan kan men komen tot een herhaling van zetten en dat is weinig vruchtbaar. [Er zijn uitzonderingen. Zoals gezegd, is over de gifgassen overleg gevoerd. Wij hebben getracht te komen tot een limitatieve lijst van voorlopers. Voor zover mij bekend, hebben andere Europese lidstaten een dergelijke lijst opgesteld. Die lijsten zijn niet identiek aan de Nederlandse lijst; de Nederlandse lijst is het langst. Wij zijn dus het stringentst. Maar er is tenminste over gesproken. Dit is een uitzondering. Ik zou toch de aandacht van de heer De Waart willen vragen voor de praktische problemen die rijzen in discussies met landen die voor hun uitvoer van kapitaalgoederen voor een zeer aanmerkelijk gedeelte aangewezen zijn op ~~de uitvoer van~~ militaire goederen. De voorbeelden liggen voor de hand. Die landen wijzen elke inmenging resoluut van de hand, in het bijzonder indien ze zich zwaar gecommitteerd hebben met één van de oorlogvoerende partijen.

ΔMV Ik kom terug op datgene wat mevrouw Beckers te berde heeft gebracht. Zij zegt dat het een abnormaal akkoord is. Ik kan alleen maar herhalen dat het een normaal akkoord is.

Mevrouw *V Beckers-de Bruijn (PPR): Het is misschien wel een normaal akkoord, maar de situatie is abnormaal.

Staatssecretaris *V Bolkestein: Het is zeker een abnormale situatie, maar men kan, zoals gezegd, kiezen tussen twee alternatieven: het alternatief van de heer Van der Spek, een isolement dat ik niet realistisch vind, niet te verwerklijken, en het alternatief van zo normaal mogelijke economische verhoudingen met beide staten, onder uitsluiting van militaire goederen en wat daarvoor gebruikt kan worden. Dat is de optie die de regering als de enige realistische beschouwt en die zij dus zo goed en zo kwaad als het kan, probeert te verwerklijken.

De heer *V De Waart (PvdA): Waarom maakt u eigenlijk alleen maar de keus tussen déze twee alternatieven, twee betrekkelijk extreme alternatieven? Een tussenstandpunt is heel wel mogelijk, iets waarvoor ik veel zou voelen, zij het dat het in de werking wellicht niet zo realistisch is op korte termijn. Men zou dan moeten proberen in internationaal verband

tot boycot-achtige regelingen te komen en daarvoor normen op te stellen. Het is toch niet zo gek dat een statengemeenschap, geconfronteerd met conflicten waarbij zich heel duidelijke schendingen van mensenrechten voordoen, besluit om, afgezien van een totale boycot of het middel van oorlog, bepaalde instrumenten toe te passen om invloed uit te oefenen op wat er in die landen gebeurt. Een van de weinige middelen die men dan heeft, is het beperken van de internationale handelsstromen. Men zou die wel degelijk in een globaal internationaal verband kunnen gebruiken.

Staatssecretaris *V Bolkestein: ΔMV In theorie is dit wellicht mogelijk. In de praktijk houd ik het voor onmogelijk, nog afgezien van het feit dat het niet zo gemakkelijk is een scheidslijn te bepalen tussen die goederen die men dan onder zo'n boycot zou willen laten vallen en andere goederen die men wél zou mogen verhandelen. In de praktijk zijn er twee logische standpunten: ofwel men houdt vast aan het aanhangsel van de In- en uitvoerwet, waarop de heer Van Rossum ook heeft gewezen, ofwel men volgt het standpunt van de heer

van der Spek, dat ik echter niet voor realistisch houd.

Wat ik heb gezegd over het verband tussen deze overeenkomst en oorlog geldt ook voor het verband tussen deze overeenkomst en de schending van de mensenrechten. Natuurlijk heeft mevrouw Beckers het grootste gelijk van de wereld als zij zegt dat bij die oorlog, zoals bij elke oorlog, de mensenrechten worden geschonden op een wijze die haar gelijke nauwelijks kent. Dat is juist, maar het sluiten van deze overeenkomst of een soortgelijke overeenkomst met Iran, hetgeen wij hebben voorgesteld, maar ^wdat van de hand is geweest, doet helaas niets af, kan helaas niets veranderen aan die oorlogstoestand.

Zij vraagt mij verder waarom de regering veronderstelt dat het niet waarschijnlijk is dat Nederlandse ondernemingen betrokken raken bij de oorlogsvoering.

[Het standpunt van de regering is, dat deze betrokkenheid blijkt uit de uitvoer van goederen die op een lijst staan van niet uit te voeren goederen. Van deze betrokkenheid is op dit ogenblik nog niets gebleken. Er is geen ^(kwestie) ~~waarde~~ van dat wij, zoals mevrouw Beckers stelde, een soort van theoretisch evenwicht nastreven door ^{aan} de ene partij munitie ~~te laten leveren~~ en aan de andere kant onderdelen voor mosterdgas te laten leveren. Integendeel, de regering probeert zo goed mogelijk de uitvoer van dergelijke onderdelen tegen te gaan en ook de uitvoer van andere materialen of produkten die op de lijst staan, te verhinderen.

Mevrouw *V Beckers-de Bruijn (PPR): Het gaat juist om produkten die niet op de lijst staan. U omhelst dus in feite de motie-De Waart.

T Staatssecretaris *V Bolkestein: De motie van de heer De Waart is moeilijk te interpreteren. De woorden "die direct voor oorlogsdoeleinden kunnen worden gebruikt" zijn aan een veelheid van interpretaties onderhevig. De regering heeft aan het woord "direct" een interpretatie gegeven in het aanhangsel op de In- en uitvoerwet. Ook andere goederen kunnen worden gebruikt voor oorlogsdoeleinden, zoals tarwe voor het brood van

de soldaten. Het gaat erom waar men een grens trekt.

De heer *V De Waart (PvdA): Daarom staat in de motie het woord "direct". Als dit er niet had gestaan, kon ook tarwe voor het brood van de soldaten eronder vallen. Dit is echter niet bedoeld. In mijn motie gaat het om wapens en dingen die onmiddellijk als wapens kunnen worden gebruikt, maar niet formeel onder de In- en uitvoerwet en ^{dat uitvoerbesluit} ~~de wet~~ strategische goederen vallen. Dat deze er zijn, blijkt uit een groot aantal berichten.

Staatssecretaris *V Bolkestein: De uitvoer van wapens is verboden. Als de heer De Waart spreekt van goedere die onmiddellijk kunnen worden gebruikt voor de fabricage van wapens, vraag ik mij af wat "onmiddellijk" betekent. Als er een duidelijk verband is tussen deze goederen en de fabricage van wapens, lijkt het mij dat zij voorkomen op de lijst van verboden goederen. Voor zover zij niet op de lijst voorkomen, moet ik aan nemen dat er geen onmiddellijk verband bestaat.

De heer *V De Waart (PvdA): Op grond van bepaalde gegevens kunnen wij concluderen dat het gaat om zaken die direct voor de oorlog worden gebruikt. Ik heb in tweede ter-

mijn geprobeerd dit aan te tonen. Uit de verhouding waarin materialen worden aangeschaft in de oorlogseconomie die Irak en Iran hebben, kan men opmaken dat zij slechts voor oorlogvoering worden gebruikt. Mijn motie geeft hiervoor bewust beleidsvrijheid aan de regering, in de overtuiging dat deze wordt gebruikt om dit soort materialen niet te laten uitvoeren.

Staatssecretaris *V Bolkestein: Ik vrees dat het debat een theoretische wending neemt, die niet dienstig is. Misschien zijn de heer De Waart en ik het over deze zaak eigenlijk met elkaar eens. Voor zover het gaat om, zoals de heer De Waart zei, materialen, onderdelen en produkten die voor geen ander doeleinde kunnen worden gebruikt dan de fabricage van wapens of andere strijdmiddelen, ben ik het met hem eens. Ik vermoed dat dergelijke goederen op de lijst van verboden goederen staan. Als de heer De Waart een dergelijke restrictieve uitleg geeft aan het woord "direct" of "onmiddellijk", bestaat er geen verschil tussen onze meningen.

De laatste vraag van mevrouw Beckers betref de mede-ondertekening door de minister voor Ontwikkelingssamenwerking. Ik herhaal dat wij streven naar een zuinig gebruik van handteke-

ningen. Ik vestig de aandacht van mevrouw Beckers erop dat andere ministeries, zoals Landbouw en Visserij, Onderwijs en Wetenschappen en Verkeer en Waterstaat, kunnen worden betrokken bij de tenuitvoerlegging van het akkoord, indien geratificeerd. Indien wij de gedachte van mevrouw Beckers volgen, kunnen deze ministeries ook hun handtekening onder de overeenkomst willen plaatsen. Dit leidt tot vijf of zes handtekeningen, wat ongewenst is, omdat het de wetgevende arbeid vertraagt.

Ik denk niet dat mevrouw Beckers dit wil.

ΔMV Ik kom thans tot het betoog van de heer De Waart, waarin hij het interessante onderscheid aanbrengt tussen "inputrealisme" en "outputrealisme". Ik geloof dat een discussie over deze begrippen ons ver zou kunnen voeren.

Ik vraag mij overigens af, of het begrip "inputrealisme" niet een contradictio in terminis is, in zoverre ^{dat} ~~als~~ het realisme mijns inziens juist bestaat in het verband tussen output en gevolgen in de werkelijkheid. De input die men in een bepaalde handeling stopt is op zich zelf uiteraard noodzakelijk en deze kan ook bijdragen aan de doelmatigheid van de output. Van die input kan echter niet worden gezegd dat het realistisch is, niet omdat het niet realistisch zou kunnen zijn, maar omdat het begrip er niet op past. Wellicht kunnen de heer De Waart en ik bij een andere gelegenheid over deze interessante ^{verder} distincties van gedachten wisselen.

De heer De Waart heeft verder gesproken over het woord "direct". In het interruptiedebatje hebben wij/daarover zoëven ook gehad. Ik denk dat voor zover en indien hij aan het

woord "direct" een restrictieve betekenis hecht, als zijnde uitsluitend bestemd voor oorlogshandelingen, ik met zijn motie kan meegaan. In het andere geval kan ik dit echter niet.

Ten slotte heeft de heer De Waart gezegd dat het toch niet zo moet zijn, dat de Nederlandse regering haar standpunt laat afhangen van de mening van anderen. Ik denk dat hierbij gerefereerd wordt aan het onderhoud dat ik in Bagdad had met de vice-minister-president, ten tijde van de bemoeienis van de heer Van der Stoel in New York met de befaamde resolutie. Ik kan de heer De Waart verzekeren, dat het tegendeel het geval is. Ik heb de Nederlandse positie kort en bondig toegelicht en verder voet bij stuk gehouden.

ΔMV De heer Van Rossum heeft gezegd dat hij geen behoefte had aan uitdrukkelijke goedkeuring. Ik verzeker hem, dat ik dit ook niet had.

De heer Van Rossum heeft gewezen op de noodzaak van uitwisseling van kennis. Ik ben dit met de geachte afge-

vaardigde eens. Natuurlijk kunnen landbouwprodukten worden gebruikt om het leger te voeden. De heer Van Rossum zal begrijpen dat de Nederlandse regering niet bij machte is om de uiteindelijke bestemming van pootaardappelen of soortgelijke produkten te controleren. Ik ben het met hem eens dat wij die uitwisseling van kennis moeten bevorderen. Indien de Kamer de overeenkomst goedkeurt, zal ik gaarne in de eerstvolgende bijeenkomst van de gemengde commissie die op ministerieel niveau zal worden voorgezeten, de aandacht op deze noodzaak vestigen.

Ten aanzien van de vraag van de heer Van Rossum inzake de dienstenbelans, zal de geachte afgevaardigde mij willen toestaan dat ik de Kamer hierover schriftelijk informeer.

De heer Van Weezel, mijnheer de Voorzitter, vraagt mij, op enigszins retorische wijze, of men wel neutraal kan zijn, als men wapens levert. Mijn antwoord op deze vraag is: neen. Ik denk dat men zelfs niet neutraal is, als men gelijke hoeveelheden van gelijke wapens aan beide kanten levert. Ik

denk hierbij aan de bekende kwestie van de kanonneerboden.

Vervolgens heeft de heer Van Weezel gevraagd, of ik de mening van de heer Dekker onderschrijf, dat de normen die de regering hanteert ter zake van de wapenuitvoer, stringenter zijn dan de normen die zijn onderneming hanteert.

Aannemende dat de heer Dekker correct geciteerd is, kan ik alleen maar kennis nemen van zijn opvatting. Als hij dit zegt, zal hij mijns inziens wel gelijk hebben. Ik ken de normen van Philips niet en ik moet dus afgaan op hetgeen de heer Dekker heeft medegedeeld.

Voorts vraagt de heer Van Weezel of ik de criteria van de ontwapeningsnota ook tot de mijne maak. Mijn antwoord daarop is bevestigend. Natuurlijk zijn de criteria niet alleenzalmakend. Daarin heeft de heer Van Weezel gelijk. Ik denk dat hij, sprekende over gewapende conflicten, een onderscheid moet maken tussen NAVO-landen en niet-NAVO-landen. De heer Van Weezel weet dat volgens het NAVO-verdrag een aanval op één gelijk staat aan een aanval op allen.

Ik denk dat een wapenleverantie dan in een geheel ander daglicht komt te staan dan bij een conflict waarbij niet-NAVO-landen zijn betrokken. Het geval dat hij noemt, is theoretisch. Ik denk dat het zeker voor een staatssecretaris belast met de buitenlandse handel niet nodig is om zich in speculaties te begeven.

Tot slot is nog gevraagd waarom het in dit geval juist om olie uit Irak ging. Ik denk dat dit dienstig werd geoordeeld door de onderneming die zich bezighoudt met het importeren van olie, hetzij om prijs-, hetzij om kwaliteitsoverwegingen.

De heer *V Gualthérie van Weezel (CDA):
ΔMV Ik heb van de staatssecretaris begrepen dat hij de motie die door de heer De Waart is ingediend, tot de zijne maakt. Maar het is mij niet helemaal duidelijk op welke punten hij een lichte aarzeling had. Ik ben het met hem eens dat de motie niet geheel duidelijk is, omdat in feite alles direct voor oorlogsdoeleinden kan worden aangewend. Omdat de motie toch in dit Huis in stemming komt, hoor ik graag eerst nog van de heer De Waart wat hij onder "alles" verstaat. Verstaat hij daaronder hetgeen ik naar voren bracht, namelijk dat het naar mijn oordeel ook in het kader van de EPS aan de orde zou moeten worden gesteld? Wil hij dat de staatssecretaris een brief aan de Nederlandse bedrijven zendt? Kortom, wat moet ik mij bij dat "alles" voorstellen?

De heer *V De Waart (PvdA): Ik dacht bij "alles" in de eerste plaats aan exportverboden.

De heer *V Guathérie van Weezel (CDA): Dit luistert vrij nauw. Wij hebben al de regeling die in de ontwapeningsnota vervat is. Binnenkort vindt weer het geheime, vertrouwelijke overleg met de minister van Buitenlandse Zaken plaats waarin ik deze zaak ook aan de orde zal stellen. Ik wil liever geen regeling sui generis treffen en vraag mij dus af wat in dit verband met "alles" wordt bedoeld. Dit is erg belangrijk om in de toekomst niet in de problemen te geraken.

Staatssecretaris *V Bolkestein: De motie van de heer De Waart is moeilijk te interpreteren. Ik weet niet welk voorstel de voorzitter denkt te doen met betrekking tot de stemming, maar ik zou graag in de gelegenheid zijn om mijn mening hierover schriftelijk aan de Kamer ter kennis te brengen. Dit te meer, omdat in het bijzonder de tweede overweging consequenties heeft die ik aan een nadere analyse zou willen onderwerpen.

De *V Voorzitter: Kan dat voor dinsdag aanstaande?

Staatssecretaris *V Bolkestein: Dat kan zonder twijfel voor dinsdag aanstaande.

De heer *V Gualthérie van Weezel (CDA):

ΔMV Mijn vraag aan de indiener van de motie is nog niet beantwoord -- dit dus los van het oordeel van de staatssecretaris -- (NAMELIJK) wat hij onder "alles" verstaat.

De *V Voorzitter: Dat kan wellicht aan de hand van de brief van de staatssecretaris nader worden geconcretiseerd.

De heer *V Gualthérie van Weezel (CDA):

Ik vind dat ik het recht heb aan een collega te vragen wat hij met een bepaalde formulering in een motie bedoelt.

De *V Voorzitter: Natuurlijk, dat recht heeft u. Maar het leek mij een praktische oplossing de brief van de staatssecretaris af te wachten.

De heer *V De Waart (PvdA): Ik wil het best proberen toe te lichten. De heer Gualthérie van Weezel heeft met name gewezen op de aan deze kwestie verbonden internationale aspecten. Zijn opmerkingen waren mij uit het hart gegrepen. Als hij voorstelt zijn opmerkingen onder het woord "alles" te laten vallen, ben ik zeker bereid daarmee akkoord te ~~zijn~~. Dat is het punt niet. Ik bedoelde inderdaad "alles", maar ik heb toen met name in beperkte zin aan exportverboden gedacht. Maar wij zouden daar zeker ook initiatieven in het kader van de EPS bij kunnen betrekken.

Vergaderjaar 1984–1985

18 297 (R 1250)

Overeenkomst inzake economische en technische samenwerking tussen het Koninkrijk der Nederlanden en de Republiek Irak

Nr. 8

MOTIE VAN HET LID BECKERS-DE BRUIJN

Voorgesteld 16 april 1985

De Kamer,

gehoord de beraadslaging;

overwegende, dat Nederland door uitstel van de inwerkingtreding van de overeenkomst inzake economische en technische samenwerking tussen Nederland en Irak blijk kan geven van zijn ernstige zorg over het voortduren van de oorlog tussen Irak en Iran;

verzoekt de regering, de voor inwerkingtreding van de overeenkomst vereiste notawisseling uit te stellen totdat de oorlogstoestand is beëindigd,

en gaat over tot de orde van de dag.

Beckers-de Bruijn

Vergaderjaar 1984-1985

18 297 (R 1250)

Overeenkomst inzake economische en technische samenwerking tussen het Koninkrijk der Nederlanden en de Republiek Irak

Nr. 9

MOTIE VAN HET LID DE WAART

Voorgesteld 16 april 1985

De Kamer,

gehoord de beraadslaging;

overwegende, dat Irak en Iran in een oorlog verwickeld zijn die reeds meer dan 1 mln. doden en gewonden heeft gevergd en waarin onder andere chemische wapens zijn gebruikt;

overwegende, dat de toepassing van het Uitvoerbesluit Strategische Goederen niet altijd kan verhinderen dat goederen en kennis die direct voor oorlogsdoeleinden kunnen worden gebruikt, aan de oorlogvoerende landen worden geleverd;

verzoekt de regering, in aanvulling aan de reeds bestaande regelingen, ook verder alles in het werk te stellen, de uitvoer van goederen en kennis die direct voor oorlogsdoeleinden kunnen worden gebruikt, onmogelijk te maken,

en gaat over tot de orde van de dag.

De Waart